

Ahmet ÖZALP (\*)

---

## MODERN AKLIN KRİZİ: İLKELLİK SORUNU VE MİSTİK BİR GERÇEKLİK OLARAK DİN (\*\*)

### öz

Kabile topluluklarının bilimsel araştırmalarca incelenmesi bazı sosyolog ve sosyal/kültürel antropologlar tarafından geçmiş toplumların anlaşılmasında merkezi öneme sahip görölmüştür. Bu toplulukların günümüzde yaşamakta olmalarına rağmen ilkel olarak değerlendirilmesi ve onların inançlarının geçmiş topluluklarla benzer şekilde olduğunun varsayılması araştırmalarda bir gereklilik olarak düşünölmektedir. Durkheim ve Malinowsky gibi alan araştırmaları yapmış olan sosyologların çalışmalarında bu sorun oldukça bariz olarak göröölür. Modern düşünöcenin ortaya çıkması ile birlikte pozitivizmin etkisinde kalan bazı sosyologlar ve antropologlar çalışmalarını toplumu bir nesne imiş gibi inceleme ihtiyacı da duymuşlardır. Bu durum sosyolojinin bilim olarak kendini ispat etme arzusu içinde olduğü dönemde doğa bilimlerinin tüm bilimsel düşünce aşamalarına etki etmesine benzer şekilde ortaya çıkmıştır. Din olgusu bu dönemdeki çoğü sosyoloğün çalışmalarının ana temasını oluşturmuştur. Bu düşünürlerden bazıları dini Marx ve Freud gibi mistik bir gerçeklik olarak değerlendirirken bazıları ise Avrupa medeniyetinden uzak kabile topluluklarının incelenmesi ile dinin ortaya çıkış ve gelişim nedenlerini açıklayabileceklerini düşünmüşlerdir. Bu değerlendirme yapılırken, genellikle fonksiyonalist sosyologlar kabile topluluklarının yaşayış şekillerini geçmiş topluluklarla bir tutmuş

ve onları ilkel topluluklar olarak değerlendirmişlerdir. Çalışmamızın amacı bu iki yönlü değerlendirmeyi dikkatle analiz edip kullanılan argümanların kökenlerini yorumlamaktır. Bu yorumlama sayesinde günümüz topluluklarının bu düşünürler tarafından neden ilkel olarak düşünüldüğünü ve dinin mistik bir gerçeklik düşüncesinden ne şekilde ayrıştığını da ortaya konacaktır. Çalışma genel olarak Frued ve Marx üzerinden dinin mistik bir gerçeklik olduğu düşüncesinin analizi ayrıca Durkheim ve Smith üzerinden de bu topluluklar üzerindeki ilkellik düşüncesinin eleştirisi yapılacaktır. Çalışma Marx'ın düşünceleri ile Freud'un düşünceleri arasındaki benzerlikler üzerinde duracak ve dinin toplum üzerinde mistik etki yarattığı düşüncesinin ortaya çıkardığı bilişsel bakış açısını analiz edecektir. Bununla birlikte, Durkheim üzerinden kabile topluluklarının incelenmesinin getireceği yarar ve zararlar üzerinde durulacak ve ilkellik sorunu bu bağlam üzerinden değerlendirilecektir.

### **anahtar kelimeler**

İlkellik, Din, Kabile, Mistik, Sosyoloji

### **abstract**

#### **Crisis in Modern Thoughts: The Problem of Primacy and Religion as a Mystical Reality**

Scientific investigations of tribal communities were considered by some sociologists and social/cultural anthropologists as central to understanding past societies. It was considered a necessity in research as these communities were thought to be primitive despite their existence today and that their beliefs were similar to those of past communities. This problem was quite obvious in the studies of sociologists who did field research such as Durkheim and Malinowsky. With the emergence of modern thought, some sociologists and anthropologists, who were under the influence of positivism, also felt the need to study their work as if society was an object. This emerged in the same way that sociology influenced natural sciences through the stages of scientific thought when it desired to prove itself as a science. The phenomenon of religion constituted the main theme of most of the sociological studies in this period. Some of these thinkers regarded religion as a mystical reality, such as Marx and Freud, while others thought that by studying tribal communities far from European civilization, they could explain the origin and development of religion. In making this assessment, functionalist sociologists generally considered the tribal communities' living patterns to be the same as past communities and thus considered them as primitive communities. The purpose of our study is to carefully analyze this two-way assessment and interpret the origins of the arguments used. Through this interpretation, it will be revealed

why contemporary societies were considered primitive by these thinkers, and how religion has disintegrated from being a mystical reality. This study is in general an analysis of the thought that religion is a mystical reality from the perspective of Freud and Marx, Durkheim and Smith who also criticized the idea of primacy of these communities. The study will analyze the similarities between Marx's thoughts and Freud's thoughts and analyze the cognitive idea that religion created a mystical effect on society. Nevertheless, the benefits and problems of the examination of tribal communities through Durkheim will be emphasized and the question of primacy will be assessed in this context.

**key words:** Primacy, Religion, Tribe, Mystic, Sociology

## Giriş

Pozitif felsefe adı altında toplumun bilimsel yasalara bağlı olarak araştırılmaya başladığından beri bütün makro sosyologlar, idealist toplum görüşlerini ve mevcut toplum analizlerini yaparken din olgusunu da bu yöntemi kullanarak araştırmalarında geniş yer ayırmıştır. Çünkü onlara göre din olgusu toplumdaki ayırt edilemeyecek, toplumun etkileşimini sağlayan bir mekanizma olarak toplumsal kurum halinde işlevsel bir rol oynamaktadır. Nitekim Durkheim, din olgusunu öncelikle ilkel-kabile toplulukları açısından inceleyerek, ilkel dönemlerde dinin toplum için fonksiyonel yapısını analiz etmeye çalışmıştır. Sonuç olarak din olgusunun bir toplum fenomeni olduğu tespiti o dönem pozitif bilim anlayışı içinde Durkheim tarafından paylaşılmıştır. Ardından önemli bir antropolog olan Malinowski'de tıpkı Durkheim gibi din olgusunun insanların yaşamsal buhranlarının kaynağı olma görevini üstlendiğini için ilkel-kabile toplumlarının oldukça işlevsel bir mekanizma halinde geldiğini düşünmüştür. Malinowski ve Durkheim için din olgusu doğa üstü bir fenomen değil, bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda işlevsellik kazanan toplumsal bir kurumdur. Daha sonra din olgusunu zihinsel bir yanılsama bir uyuşturucu türü şeklinde işleyen Karl Marx, dinin olumsuzlanması üzerinde durmuştur. Din ve kutsal alan ona göre bireylerin bu dünyadaki arzularının ve isteklerinin ertelemesinin nedenselliğinden başka bir şey değildir. Üzerinde durduğumuz pozitif felsefe ve dönem antropologlarının ortak özelliği ise din olgusunu incelerken ilkel toplumsal yapılar üzerinde durmalarıydı. Durkheim, Malinowski ve Marx gibi düşünürler endüstri toplumlarından ziyade ilkel kabile toplumlarında din olgusunu analiz ederek bu topluluklardaki bireylerin kontrol altında tutamadıkları 'şeyleri' kutsal alanlara atfetme eğilimi içerisinde oldukları hususu üzerinde durmuşlardır (Hamilton, 2001). Bir diğer ortak özellikleri ise özellikle ilkel kabile toplumlarında din olgusunun doğaüstü bir mekanizma değil de toplumsal bir kurum olarak var olduğunu iddia etmişlerdir. Toplumların bir aradalıkları ve etkileşim içerisinden

de kalmalarında toplumsal bir kurum olarak din olgusunun etkileşimli bir rol oynadığını tespit etmişlerdir.

## Emile Durkheim'in Din Anlayışı

Modern dönemin din sosyolojisinin de başta gelen sosyologlardan biri olan, Emile Durkheim din sosyolojisine yaptığı yığınla katkının teorik olarak bütünleştirilmesi görevini ondan sonra gelecek sosyologlara bırakmış, kendisi daha çok din sosyolojisinin problemlerini ve parametrelerini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. *"Bu çalışmaları yaparken Durkheim, sadece Comte ve Saint Simon'dan değil aynı zamanda W. Robertson Smith'in yahudi din inancı ile ilgili çalışmalarından ve hocası N. D Fustel de Coulanges'ın görüşlerinden de etkilenmiştir"* (Zuckerman, 2006: 100-102). Durkheim'in din ile ilgili çalışmaları hakkında söylenecek en doğru şey din ve ruhani hayattan bağımsız olup beşeriyet odaklı olmasıydı. Hiçbir inancın yanlış ve hatalı olduğunu kabul etmemesine rağmen, Durkheim'a göre *"Din olgusu, biçimi değiştirilmiş ve sembolik bir dille ifade edilmiş toplumdaki bir başkası değildi"* (Durkheim, 1912: 32-33). Onun din görüşleri, dinin sembolleri olarak kullanılan olguların toplumdaki karşılığı ve anlamları ya da o sembollerin kutsallığı ile dinin toplumu bütünleştirici bir toplumsal kurum oluşu arasındaki temel bir karışıklığa dayanıyordu. Durkheim bu düalizmden çıkış yollarını ararken yarattığı formülünü, dinin yıkıcı, tahrip edici ya da ortadan kaldırıcı fonksiyonunu aşabilmesine, buna karşın toplumsal ve sosyal bütünlük ve toplumsal etkileşimini oluşturan işlevsel rolünü vurgulamakla oluşturdu. *"Din insanların toplum oluşturma gerçeğini kutsar ve besler"* diyen Durkheim'a göre din ve dini kurumların, sembollerin, fonksiyonalist olarak doğaüstü olgular şeklinde incelenmesine karşıydı (Beckford, 1989: 75). Ona göre din bir bütün haliyle toplumsal bir kurum olarak incelenmeliydi. Çünkü din olgusu tarihsel olarak birlikte yaşayan insanlara toplum bilinci kazandıran, toplumları birbirine bağlayan bir etki olarak günümüze kadar taşınan olgulardır. Bir sonuca bağlamak gerekirse din olgusu, toplumsal deneyimlerin dışarıya yansımından ortaya çıkan toplumsal bir fonksiyondur. Ortaya çıkan bu sonuç, Durkheim'den sonra gelen makro sosyologların tepkisini çektiği gibi, hala bazı teorisyenleri, toplumbilimcileri ve teoloji ile uğraşan bazı kimseler için tartışılan bir alan olarak kalmıştır. Buna rağmen teori Durkheim'den sonra gelen bazı makro sosyologların çalışmalarına ve düşüncelerine etki ederek zemin oluşturmuştur (Dillon, 2003).

## Durkheim ve Malinowski'nin Din Perspektifinde İlkellik

*"Durkheim'a göre en ilkel toplumlardaki temel din sistemleri mercek altına alındığında modern toplumsal, ekonomik ve sosyal sistemlerin karışıklığından"*

*kurtulup dinsel sembollerin ve inançların özü kavranabilirdi*" (Durkheim, 1912: 49). Durkheim, dini inançların tarihin ilk zamanlarında büyük bir toplumsal kitle içerisinde bir araya geldikleri durumlarda ortaya çıktığına inanır. Bireyler, birbirleriyle olan etkileşimden kaynaklanan karşılıklı yönlendirmeler ve aidiyet hissinin etkisi ile kendilerinden üstün görünen bir gücü algılamaya başlarlar. İlkel insanların birbirlerini karşılıklı olarak etkilemeleri, böylece, onların kendi tapınma ihtiyacına yönelik ve uzak 'dışsal', 'otoriter' bir doğaüstü mekanizmanın varlığını hissetmesini sağlar. Söz konusu bu otoriter güce bu dünyada olmayan atıflar yapılarak anlamlar yüklenir. Bu süreçten sonra toplumlar tarihte ilk olarak rutin faaliyetler alanından bağımsız bir biçimde dini ve kutsal alan oluşur. Ortaya çıkan bu ikilikli durum Durkheim'a göre insanların evrimsel gelişmelerinde sahip oldukları ilk zihinsel kategoriler setinden biridir. Bireyler ilkel dönemlerde ilk kez kabileler içinde örgütlenip toteme tapınmaları esnasında etkileşim sağlarken ve din dışı alanlardaki olayları etkileyen bir dinsel alanın varlığıyla ilk dini düşünce kategorileri oluşmaya başlar. Durkheim'a göre "*İnsan zihninin en temel kavramları, zaman, uzay, cins ve tür, güç ve nedensellik, kişilik kavramları, kısaca felsefecilerin kategoriler olarak terimleştirdikleri ve tüm mantıksal düşünceyi egemenliği altına alan kavramlar dinin bağrından gelişmiştir. Bilim onları dinden almıştır*" (Durkheim, 1912: 445). Bir başka deyişle, ona göre nedensellik ile ilgili kavramlar, zaman ve uzay kavramları sadece onların kabileleri ve dini toteme tapınmalarına düzenlilik kazandıktan kavramlardır. Bu yüzden bilim ve düşünce biçimlerinin tek nihai kaynağı ilkel dönemde filizleri atılmış olan dindir. Durkheim'a göre, "*İlkel insanlar, ilk dönemlerde periyodik olarak göç etmekte ve geçici toplanmalarda bir araya gelmekteydi*" (Turner, vd., 2007: 378) İnsanlar bir kez bir araya geldiklerinde kabilelerde, artan etkileşim tüm bireylerde doğaüstü, kural koyucu bir güç mekanizmasının olduğu hissini yaratıp kolektif inançların artmasına yol açar. Bu totem inancına, kutsal bir güç ve doğaüstü bir *mana* biçiminde kesinlik kazandırılır. Bu dinsel toplumsal düzen, Durkheim'a göre her zaman ilkel kabile topluluklarının sistematik dinsel tören ve ayinleri için bir araya geldiklerinde oluşur.

Bireylerin, yaşadıkları dinsel deneyimler ile beşeri buhranlara, toplumsal kaoslara bir formül arama ve nedensellik yükleme arzuları arasındaki ilişki, etnografik alan çalışmalarının önde gelen isimlerinden biri olan antropolog Bronislaw Malinowski'nin çalışmaları da önemli bir yer tutar. Malinowski'nin ilkel toplumlarda din ile büyü, bireylerin sosyal yaşantısında yaşadıkları gerilimlerden kaçabilmek için kendi ruhlarına sığındığını, ruhsal bir kaçış için insanların gerilim yaşadıklarını ve gelecek ile ilgili endişelerini yok edecek fonksiyonları nasıl oluşturulduğunu İlkel-kabile yerlileri üzerinde çalışmalar yaparak analiz etmek istemiştir. Ona göre "*din ve büyü, sadece cisimlere atfedilen anlamları açıklığa kavuşturmak ve bireylerin toplumsal ve ruhsal gayelerini gerçekleştir-*

*melerine olanak sağlamakla kalmaz aynı zaman da toplumun bir arada olmasını sağlar” (Kottak, 2002: 469). Bir başka deyişle din ve büyüün bilişsel ve duygusal kısmı bireylerin sosyal yaşantısında bazı acıları ve kaygıları atfetme ve kabullenmesine neden olabilir. Örneğin, kutsal din inancı ve ibadet ritüelleri, kaygıyı gidermeye yardımcı olmaktadır. Diğer doğaüstü olgu olan büyü ise, bireylerin bilişsel dünyalarında ortaya çıkan kuşkuları ortadan kaldıracaktır. Yine aynı şekilde kutsal din inancı insanların ölüm gerçeği ile yüzleşmesinin ve yaşam burhanlarına dayanabilme ihtiyacından doğmaktadır. Kuşkusuz her toplumun gündelik konularda denetleyici normlarının olmasına karşılık bireylere indiğimizde insanlar rastgele ve anlamsız yaşantıları yorumlayamadıkları durumlarla karşılaşılır. İşte tam bu noktada Malinowski’ye göre “Bireyler hayatın akışı içerisinde kontrol altına alamadıkları bu belirsizlikler ve tehlikelerle karşı karşıya geldiklerinde büyüye başvururlardır” (Malinowski, 2000: 79). İnsanlar teknolojik ve bilişsel anlamda ne kadar gelişirse gelişsin, değişimi ve başarılarına gelecek kazaları kontrol altında tutamamakta ve nedenle doğaüstü yöntemlere yani büyüye başvururlardır. Malinowski, Malenazyalıları üzerinde gerçekleştirdiği bir araştırmada, “ilkel toplumlarda, kutsal din ibadet ve ritüelleri sosyal düzende yerleşmiş bir mitoloji olduğu sonucuna varmıştır” (Malinowski, 2000: 106-107). Bu yoldan hareketle onun bu düşüncesinde mitos olarak adlandırılan ve genel olarak yaratılış, dünyanın başlangıcı ve atalarının efsanevi güçleri ile alakalı olan bu mitolojik argümanlar, tanrı ya da tinlerin başka bir dünyada ya da ölümlerle temasa geçtikleri durumlarda oluşan pratikler ve dinsel ritüeller vurgulanmaktadır. Genel olarak mitler, destanlar ve efsanevi halk masalları, kültürel adetler ve gelenekleri bir arada toplayarak toplumun öğretilmesini istediği normatif yapıları dile getirmektedirler. Bu açıdan da bakıldığında ilkel toplumlarda Din odaklı normatif bir toplumsal sistem oluşturulduğunu görüyoruz.*

## Karl Marx’ta İllellik ve Mistik Bir Olgu Olarak Din

Marx’ın din olgusu içerisindeki görüşleri onun toplumsal sistem hakkındaki görüşleri ile orantılı ve bağdaştırıcı bir noktadadır. Bu görüşe göre “*Dinsel alanların ve inançların doğaüstü bir gerçekliği yoktur. Olsa olsa maddi bir dünyanın çarpıtılmış birer yansımalarıdır*” (Engels, 2000: 124). Başka bir ifade ile toplumsal yapının temelini üretim ilişkilerini, yani maddi-ekonomik altyapıyı koyunca dinin de bunun üzerine oluştuğunu ve birçok üst yapısal kurumların yanı sıra bağımlı bir değişken gibi değerlendirilmesini kaçınılmaz kılmıştır. Bu doğrultudan bakıldığında Marx, “*dinin bireylerin kişisel inançlarına özgü bir olgu değil, toplumsal bir olgu olduğunu ve bu olgunun da yanlış, hayali ve aldatıcı bir dünya oluşturduğu analizini yapmıştır*” (Durand, 2000: 102-105). Marx, dinin toplum üzerindeki etkisini daha iyi anlayabilmek amacı ile bazı toplumların tarihsel

kökenlerine inmeye karar vererek, rotasını ilkel-kabile toplulukları üzerindeki araştırmalara yönelir. Özellikle Feuerbach'ın görüşlerinden oldukça etkilenmiştir. Marx'a göre *"ilkel toplumlarda yaşayan bireyler, kontrol altına alamadıkları veya anlamlandıramadıkları doğa ve beşeri olaylar karşısında, din olgusu ve benzeri olgular gibi gerçek bir temele ve mantıksal bir açıklamaya dayanmayan mistik olgular üzerinden açıklama üretmişlerdir"* (Giddens, 2001: 552). Bu açıdan bakıldığında, ilkel kabile topluluklarında yaşanan bu durum Marx'a göre anlaşılması nihai sonucu gösterir, mistik sonuçlar aslında insanın kendi yanılmasıyla başka bir şey değildir. *"Ancak ilkel insan kendi hayal ürünü olan dinsel, mistik açıklamaları kendi zihni dışında başka yerlerde arar, böylece kendi ürettiği düşüncelerden hızla uzaklaşmaya ve yabancılaşmaya başlar"* (Durand, 2000: 112). Marx için din olgusunun ilkel toplumlarda bireyi kendisine yabancılaştıran bir alan olmasının dışında, başka bir önemli boyutu daha vardır, *"buda dinsel mistik açıklamalar özellikle endüstri toplumlarında hakim sınıfın ayrıcalıklı çıkarlarını meşrulaştırma aracına evrilmesidir"* (Giddens, 2001: 570). Örneğin, soylunun da kölenin de tanrının iradesi ile olduğu veya hakim sınıfın egemenliğinin tanrının bir yansıması olduğu gibi düşünceler mistik dinin bu sistemi meşrulaştırma işlevi gerçekleştirdiği verilebilir. Marx aynı zamanda mistik din olgusunun ezilen sömürü gören sınıfların bu acısını katlanılabilir bir anlayış yarattığını da vurgular. Ancak alt sınıfların duygusal ve ruhsal olarak sığındığı din olgusu bu dünyada ki toplumsal ekonomik eşitsizliklere çözüm üretmez dikkatlerini öteki dünya üzerinde yoğunlaştırır, ayrıcalıklı sınıfın bu dünyada çıkarlarını koruyan bir pozisyon alır.

## Mistik Bir Çerçeve de Afyon Olarak Din

"Din halkın afyonudur" söylemi, değerlendirildiğinde Marx'ın klasik bir aydınlanmacı anlayışına sahip olmasından daha çok Alman felsefe geleneğinin dualist bakışını içselleştirmiş bir sosyoloğun söylemlerine sahip olduğu gerçeği ile karşılaşmaktayız. Özellikle dualist analiz etme yöntemi bize din olgusunun genellikle birbirleriyle çelişen düalist yapısını sunmaktadır. Din olgusu zaman zaman mevcut toplumsal sistemlerin meşrulaştırılması sürecinde karşımıza çıkar, zaman zaman da ona mevcut toplumsal sistemlere karşı bir protesto hareketini temsil eder. Marx'a göre "Din bir afyondur" sözünden kasıt tam olarak dinsel olgu ve objelerin insan özünün kendine yabancılaşmasının nedeni olduğunu düşünmesidir. Bu haliyle Marx düşüncesinde hem felsefi hem de politik olarak yapılması gerekenler bellidir. İnsan benliğinin gerçekçi bir hal alması için mücadele etmek. Eğer din olgusu insani kaynağın doğaüstü gerçekleşmesini oluşturuyor ise; bu sorunun dualist çözümlemedeki yanıtı din olgusunun eleştirilmesi şeklinde olmalıdır. Marx bu hedefiyle birlikte bireylerin gerçekliği olmayan olgulardan kendisini kurtararak salt realite ile karşılaşması olarak amaçlamıştır

(Grace, 2003: 61-70). Çünkü ancak böylesi hedef bireylerin gerçek mutluluğa ulaşmalarını sağlayacaktır. Bireyleri aldatıcı mutluluktan kurtararak gerçek mutluluğa ulaşmalarını sağlamak, insanlığın genel inanış kabullerini, kısaca din olgusunun olumsuzlanması ile mümkün olabilirdi. Bu anlayış, dinin anlamsız metafizik sorunlar yumağı olarak pozitivist bir zeminde topyekün tasfiye edilmesi değil, dinin insanın özüne yabancılaşması olarak değerlendirildiğinde bu durumu tersi bir rotaya çevirerek somut dünya ideallerine evrilme olarak değerlendirmek gerekmektedir. Diğer bir ifade ile bireylerin yanılgılar alanından o yanılgılara neden olan dünyanın somut şartlarına doğru giderek evrilmeleri gerekir, çünkü hakların kendi durumları üzerinde ki aldatıcı, anti realist doğaüstü ideallerden vazgeçmesini talep etmek ve vazgeçirmek, zemininde halkın refleksif olarak bireylerin yaşadıkları sosyal deneyimleri doğaüstü metafizik olgulara atfetme gereksinimi duymasından vazgeçirmek demektir. Böyle bir anlayış insanları rasyonaliteye itecektir, yaşadığı evrenin mekanik yapısı ve üzerinde yaşamını sürdürdüğü toplumun sosyal, ekonomik yaşantısını hiçbir doğaüstü mekanizmaya atfetmeden kendi akli ile idrak edebilecek, dolayısıyla olumsuzlandığı deneyimleri başka bir dünyaya bırakmadan, bu dünyada rasyonel çerçevede tedbir alacaktır

## Sonuç

Çalışmamızda, Din olgusunu ele alan sosyolog ve antropologların din olgusunu değerlendirirken ve bu olgunun toplum ile ilişkisini analiz ederken hangi ölçütleri ve hangi dönemin toplumsal yapısını göz önüne aldığını değerlendirdik. Emile Durkheim, Din ve Kutsal alanın doğaüstü bir kurum değil, toplumsal bir kurum olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ona göre her ne kadar bu olgu birer hurafeler yığını olsa bile toplumun etkileşimi ve bir arada yaşama ülküsü açısından olmazsa olmaz bir mekanizma olarak karşımıza çıkar. Ayrıca Durkheim, endüstri toplumlarının karmaşık yaşam sistemlerinde din olgusunun sağlıklı bir şekilde incelenemeyeceğini düşünüp, çalışmalarını ilkel kabile toplumları üzerine yoğunlaştırmıştır. Önemli bir antropolog olan Malinowski'de ilkel kabile toplumlarında incelediği din olgusunu, özellikle o dönemde ki bireylerin yaşadıkları ruhsal kırılmaları, dünyevi acıları ve kontrol altında tutamadıkları yaşamsal faaliyetleri atfetme ihtiyacı olarak din olgusunun kullanıldığını ve bu yönü ile birlikte din olgusunun tıpkı Durkheim gibi toplumsal bir kurum olduğu analizini yapmıştır. Ayrıca Malinowski'ye göre din olgusu, ilkel kabile toplumlarında toplumsal yapının normatif ayağını oluşturmaktaydı. Bütün toplumsal kuralların tanrı tarafından konulduğu inancı Malinowski'ye göre toplumsal yapısının korunmasında ve istikrarında bu olgunun normatif ve otoriter bir katkısı vardır. Bu yönüyle de din olgusu mitolojik olmasının yanı sıra toplumsal yapının etkileşimi için elzem bir mekanizmadır. Din olgusu konusunda



çalışmaları olan bir diğer sosyolog ise Karl Marx'tır. Marx, mistik bir olgu olarak gördüğü kutsal alan olgusunu, insanların yaşadıkları gizemli, çevresel, doğa ve jeolojik olayları ilkel dönemlerde bir yaratıcıya atfetme ihtiyacından doğmuştur. İlk başlarda toplum lehine oluşan din olgusu özellikle endüstri toplumlarında toplumun aleyhine evrilerek, Marx'ın deyiimiyle birer "afyon" haline gelmiştir, bundan kasıt insanların bu dünyada yaşadıkları eşitsizliklere ve haksızlıklara bu dünyada cevap vermek yerine öteki dünyaya tepkilerini ertelemektir, bunun yanında din alanında oldukça yaygın olarak görülen "kadercilik" anlayışı zenginlerin konumlarını meşrulaştırırken fakirlerin, ezilenlerin olmayan bir kade-re sığınarak tepkilerini engellediğini bu dünyada vermeleri gereken tepki ve reaksiyonları bir başka dünyaya ertelediğini dolayısıyla endüstri toplumlarında dinin olumsuzlanması gerektiğini ifade ederek fakirlerin kurtuluşunun ancak olmayan bir kadercilik anlayışından kurtulmaları ile doğru orantılı olduğunu ka-nısına varmıştır.

## Notlar

- (\*) Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, ozalpahmet@kmu.edu.tr
- (\*\*) Bu makale, Aksaray Üniversitesi, Uluslararası Din Sosyolojisi Kongresinde, 10-12 Mayıs 2018, özet bildiri olarak sunulmuş, gerekli düzeltmeler ile genişletilerek makale haline getirilmiştir.

## Kaynaklar

- Beckford, James (1989), *Religion and Advanced Industrial Society*. London: Unwin-Hyman.
- Berger, Peter ve Thomas Luckmann (1966), *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Garden City, NY: Double day Anchor.
- Davie, Grace (2003), *The Evolution of the Sociology of Religion: Theme and Variations*, In *The Handbook of the Sociology of Religion*, M. Dillon (ed.), pp. 61-78. London: Cambridge.
- Dillon, Michele (2003), *The Handbook of the Sociology of Religion*, London: Cambridge.
- Durand, Jean-Pierre (2000), *Marks'ın Sosyolojisi*, çev. Ali Aktaş, Birikim Yayınları, İstanbul
- Durkheim, Emile (1912), *Dini Hayatın ilkel Biçimleri*, çev. Fuat Aydın, Ataç Yayınları, Ankara.
- Durkheim, Emile (1912), *Dini Hayatın İllkel Biçimleri*, çev. Fuat Aydın, Ataç Yayınları, Ankara.
- Engels, Friedrich (2000), *Tarihsel Materyalizm Üzerine Mektuplar 1890-94*, çev. Öner Ünalın, İkinci Baskı, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara.
- Giddens, Anthony (2001), *Sosyoloji*, çev. Hüseyin Özel, Cemal Güzel, Ayraç Yayınları, Ankara.
- Hamilton, Malcolm (2001), *Sociology of Religion: Theoretical and Comparative Perspectives*, London: Routledge.
- Kottak, Conrad Phillip (2002), *Antropoloji: İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış*, Ütopya Yayınları, Ankara.
- Malinowski, Branislaw (2000), *Büyü, Bilim ve Din*, çev. Saadet Özkal, Kabalıcı Yayınları, İstanbul

Ritzer, George (1996), *Sociological Theory*, Mcgram- Hill Book Company, NY.

Turner, Jonathan, Leonard Beegley ve Charles Powers (2007), *Sosyolojik Teorinin Oluşumu*, çev. Ümit Tatlıcan, Sentez Yayıncılık, İstanbul.

Zuckerman, Phil (2006), *Din Sosyolojisine Giriş*, çev. İhsan Çapcıoğlu-Halil Aydınalp, Birleşik Kitabevi, Ankara.